

KALÁSZ GYULA

Az állami reáloktatás néhány kiemelkedő személyisége

*„Minden nemzetnek van egy szép reménye, egy boldog álma, s az:
az anyagi, erkölcsi és értelmi gyarapodásba vetett hit.”¹*

Az állami reáloktatás két olyan személyéről írok, akik a társadalmi élet erényeit igyekeztek érvényesíteni tanári, emberi és közéleti pályafutásuk során. Pécs kapitalizálódása, nagyvárossá érlelődése és iskolacentrum szerepének erősítésében mindketten aktív szerepet vállaltak. *Dischka Győző* és *Horváth Viktor* jelen körünkben mégis szinte ismeretlen. Igaz, előbbi nevét a postapalota mellett utca őrzi. Ám ha pécsi polgárokat kérdezünk, kit takar a tábla, vagy olyan néma a válasz, mint temetői dízsírhelye, vagy még rosszabb. Horváth Viktor esetében olykor tudatos az elhallgatás. Neve eltűnt a politikai süllyesztőben.

Mindjárt előljáróban személyiségük egyik meghatározó közös vonását emelem ki. Pedagógiai alapelvük, hogy hitet csak hiteles személyek tudnak gerjeszteni. Így talán nem véletlen, mikor a Dischkától vett nyitó idézetem visszacseng a Horváth Viktor által szorgalmazott Széchenyi név felvételében, aki így fogalmazott: „Hinni és hihetni”. A történelem és az alkotó szellemi erő algoritmusának lehetünk tanúi ebben.

Dischka Győző 1870. október 25-én kezdi meg működését Pécsen az állami kezelésben, magasabb szinten megszervezett Főreáliskolában. Itt teljesedik ki közel 32 éves tudós tanári munkássága, kötődése a városhoz, iskolához.

Nyitott, minden iránt érdeklődő, fogékony ember. Ez jellemzi felkészülését az élethivatásra. (A bécsi Politechnikum – Műegyetem – hallgatójaként műszaki tanulmányokat folytat, majd matematika-fizika szakot vesz fel, de parallel hallgat vegytant, ásványtant, állattant, növénytant, élettant, szabadkézi és technikai rajz stúdiumokat. A tudományegyetem bölcsészeti fakultásán Budapesten tanári diplomát szerez kitűnő eredménnyel.² Sokrétű tevékenységet végez tanügyi területen: „a természettan rendes tanára, az országos közléptanodai tanáregylet és a királyi

¹ Állami Reál Gimnázium Értesítője 1901–1902. Összeállította: GALLOVICH János. (Értesítő 1901–1902) 11.

² Értesítő 1901–1902. 5.; *Pécsi Közlöny* IX. évf. 92. sz. 1901. nov. 17. 4.; *Pécsi Műszaki Szemle* XXXII.(1987) 3–4. 6.

természettudományi társulat tagja, a kazánfűtő- és gépkezelőket vizsgáló bizottság tagja, a természettani szertár őre”, a felsősöknél osztályfőnök³, olykor földrajzot is tanít⁴, majd igazgatóként tagja lesz az iskolaszéknek, s bevásztják Pécs város törvényhatósági bizottságába, illetve annak ipar- és kereskedelmi iskolai bizottságba.⁵

Ugyanílyen kiterjedt társadalmi-közéleti munkássága is. A Magyar Pedagógiai Társaság rendes tagja, több ízben miniszteri biztosi megbízást kap.⁶ Találkozunk nevével a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületében⁷, a pécsi Kereskedelmi- és Iparkamaránál.⁸ Zeneértő és a zenéért rajongó emberként célja: az ifjúságba is átoltani azt. Személyesen irányítja és ellenőrzi az iskolai énekkar szervezését és működését. Iskolán túlnövő programja: „Pécs állandó otthona legyen a *Classicus zenének*”, Az ő kezdeményezésére alakult meg a Pécsi Egyházi Zeneegyesület. Fáradozásával hozzájárul, hogy a Székesegyházba sok év után visszatér a klasszikus zene a szentmisékben. Lenkei Lajos pécsi újságíró *Negyven év Pécs életéből* című könyvében írja, hogy nagy ünnepeken kivilágította a várost, mikor is „bengáli fénybe burkolta a dóm apostolait”, a városházi gőrgtűz készítésekor pedig „mint fürge diák mászkált a mások által meg se közelíthető szédítő magasságban”⁹ Műsoros tornaünnepélyeket honosított meg. Nagy álma volt az akkori Kert utcában az üres telken építendő új reáliskola. Cikkekkel, találmányokkal jelentkezett. Méltán mondhatta róla dr. Kálmán Miksa: „Goethe Faustja éppoly kedves olvasmánya, mint Helmholtz valamelyik fizikai műve.”¹⁰

Dischka Győző mindenekelőtt tanár volt. Nem kötelességteljesítő alkalmazott, hanem hivatást betöltő, aki tudta, hogy felelősséggel tartozik a szülői háznak, akik rábízták gyermeküket; tanítványainak, akiket a művelt társadalomnak kell majd átadnia; és nem utolsó sorban saját lelkiismeretének, amely a pedagógustól fokozott erényt követel.

Mint a fizika – vagy akkori nevén természettan – tanára korszerűtlennek tartja a tanulók életkorától idegen, elméletieskedő, olykor avított megállapításokra épülő tanítási gyakorlatot. Óráit az alaposság jellemezte. Gondolatmenete, magyarázata egyszerű, áttekinthető és érthető volt. Addig nem fogott új részbe, míg az elmondottakat valamennyi tanítványa meg nem értette. Utána viszont színvonalat követelt meg. Előadását sok kísérlettel kötötte össze. Szakít így a hagyományokkal, újszerű oktatási módszereket alkalmaz tanóráin. Ebben a következő három fő szempontot tartja fontosnak:

- a jelenségek *okainak* vizsgálatát,
- a jelenségek összefüggéseinek *rendszerét*,

³ Értesítvény a Pécsi M. Kir. Állami Főreáltanoda 1874–75. tanévéről. Szerk.: VÉSZ Albert ig. Ifj. Madarász Endre nyomdájára, Pécs, 1875. 50.

⁴ Értesítvény a Pécsi M. Kir. Áll. Főreáltanoda 1880–81-ik tanévéről. Szerk.: VÉSZ Albert ig. Ramazetter K. Könyvnyomdájára, Pécs, 1881. (Értesítvény, Főreáltanoda 1880–81)51.

⁵ A Pécsi Széchenyi I. Gimn. és Szakközépiskola jubileumi emlékkönyve, Szerk.: KALÁSZ Gyula, Pécs, 1983.; KALÁSZ Gyula: A fizika egy elfelejtett tanára, *Fizikai Szemle* 1994/3. 114.

⁶ Értesítő 1901–1902. 16.

⁷ A Pécsi Állami Főreáliskola Értesítője az 1894–95. tanévről. Szerk.: DISCHKA Győző. 69.

⁸ Értesítő 1901–1902. 25.

⁹ Értesítvény, Főreáltanoda 1880–81. 35.

¹⁰ Értesítő 1901–1902. 11.

– a jelenségek elemzését szintetizáló fizikai *kísérleteket*.

Tudományos tanulmányi kirándulásokat szervezett. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a költségeket saját maga viselte!)

A kísérleteket nemcsak maga mutatta be, hanem – úttörőként – megvalósította az órán végzett tanulói kísérleteket. E módszerével alapvetően megváltozott tantárgy-pedagógiai eljárása, melynek eredményessége nemcsak a diákság tanulmányi teljesítményének javulásában mérhető. A tárgy megszerettetésén túl sokat tett a logikus gondolkodási készség és a filozofikus szemlélet fejlesztéséért. Ez a törekvés, mely az iskola gyakorlatiasságát hangsúlyozza, rendkívül fontos volt társadalmi szempontból is, hiszen kimondott cél volt a polgári élet pályáira való képzés. Csak így volt remény a hazai gazdaság modernizálására. Nem fukarkodott a dicséretekkel sem, ugyanakkor törekedett a képességek szerinti differenciált követelményrendszer megvalósítására. Sikere egyértelmű és gyors. Az eredményekhez azonban igen nagy szükség volt a megfelelő háttérre.

Miben látta új szemléletű fizikaoktatásának bázisát?

Úgy vélem erre kapunk választ abban a tényben, hogy már kinevezése idejétől összefonódik neve „a természettani szertár őre” megtisztelő kifejezéssel. Hogy jó őre volt az kitűnik, ha megvizsgáljuk, milyen módon fejlesztette mennyiségében, minőségében és modernségében az önként vállalt és rábízott szertárat. Néhány adalék első tíz évének fejlesztő munkájából: „*Van benne a testek általános tulajdonainak kimutatására 20 készülék, az erőműtanhoz tartozik 58, a hangtanra 19, a hőtanra 22, a fénytánra 32, a delej- és villamosságtanra pedig 68 igen kitűnő és részben igen költséges készülék.*”¹¹ Az értékleltár kimutatása igazolja, hogy jelentős összegeket áldoztak a fejlesztésre, hiszen 1880-ig – a vizsgált időszakban – felgyülemlett szertári állomány értéke 6911,39 forint (258 tétel).¹² (Az aránytáshoz hozom példának: egy városi intézménynek szánt 5 Ft-os adomány tisztes összegnek számított.)

Az 1882. esztendő változást hozott életében. A VKM Vész Albertet Budapestre helyezte. Ezzel megüresedett az igazgatói szék. A minisztertől a tanév kezdetén Dischka ideiglenes igazgatói megbízatást kapott. Mellette heti 15 órában tanított. 1883. május 10-én érkezett meg rendes igazgatói kinevezése. Ezzel új feladatok vártak rá. Néhány év alatt az iskola nemcsak régi tekintélyét szerezte vissza, hanem országos viszonylatban is az elsők közé emelkedett. Kemény és következetes módon gyökeresen megváltoztatta az oktatási és pedagógiai módszereket, mindenben a gyakorlatiasságot kívánta meg. Célja az egységes tanári szellem kialakítása, rendteremtés az intézeti szertárakban. A tantestület belső visszáságait határozott intézkedésekkel szüntette meg. Az iskola morális gazdagodását segítette új Házirend kidolgozásával. Ebben a diákokra vonatkozó fejezeteken túl a tanári munkában is határozatokat hozott. Szabályozta a tanári, osztályfőfi feladatokat, az iskolai dolgozatok íratását, az osztályozás módját, eltörölte a büntető feladatokat.

A szülők bizalma is erősödött az iskola iránt. Fokozatosan nőtt a tanulói létszám.

¹¹ Értesítvény, Főreáltanoda 1880–81. 67.

¹² A Pécsi M. Kir. Állami Főreáltanoda évi értesítője az 1881–82. tanév végén. Közli: VÉSZ Albert. Pécs, 1882. (Főreáltanoda értesítője 1881–82) 16–17.

Jó kapcsolatot tartott a városatyákkal, a polgármesterrel. Beválasztották a tanács testületébe és az iskolaszékbe is. A hatóság, amely kezdetben hallani sem akart igazgatói lakásról, később az új igazgató iránt oly szívélyes volt, hogy ingyen fűtést is felajánlott.

Eredményeit szívós következetességgel végzett, szinte hihetetlen munkabíráásával érte el. Életelvének jelszavai a következők voltak: *munkaszeretet, kötelességtudás, rendszeretet, jellem*. Ám nemcsak önmagától, hanem a környezetétől is ugyanezt kívánta, követelte meg. Ez a szigor azonban nagyfokú igazságossággal párosult. Csak ilyen következetességgel válhatott szimpatikussá mind kollégái, mind tanítványai előtt. Az erkölcsi tartásra épített fegyelmet követelte, segítette.

Tantestületének igyekezett biztos anyagi létet, megélhetést teremteni. Tudta, hogy mindenféle világi hiúság hajhászása sok anyagi gond forrása. Ezért kívánta meg minden tanártól, *„maradjon tőle távol az anyagi gond, hogy megtarthassa a lélek üdeségét, mert csak üde lélek nyerheti meg az ifjúság rokonszenvét... mely nélkül nem töltheti be hivatását.”*¹³ Ugyanakkor túllátott az évtizedeken máig is érvényes felismerésével: *„csak kulturális elmaradottság, csak barbarizmus jelci, ha valamely nemzet nem méltányolja ezen foglalkozás bajnokait.”*¹⁴

Az intézet jó híre érdekében vaskézrel fegyelmezett és kérlelhetetlen maradt. Nyomon követte tanítványai munkáját, viselkedését, külső fegyelmeiket és belső rendezettségüket. A Főreáliskola ifjai ellen nem volt panasza ezidőtájt a városban senkinek. Ehhez hívta segítségül a vallásierkölcsei nevelést, A vallásosságot nemcsak szóval ajánlotta, hanem példával is elől járt. A szentmiséken, a gyónáson a diákokkal együtt vett részt. Tőlük az Isten házához méltó viselkedést megkövetelte. Bár Dischka katolikus volt, személyesen ellenőrizte az iskola nagyszámú, más felekezetű tanulójának vallásgyakorlását is.¹⁵

Tanórai munkáját ugyanakkor nem a vezető tekintélyelve, hanem a fölényes szakmai biztonság és az emberi hangvétel jellemezte. Ilyenkor egyszerűen „tanár úrnak” szólították növendékei. Tanulmányaik végeztével is igyekezett nyomon követni életüket. Mind kollégái, mind neveltjei sikereinek örült. El tudott felejtetni elszenvedett sértést, de sohasem felejtette el a neki tett szívességet. Tudott hálás lenni. Nem véletlen jellemzi nevét ily szavakkal *Békefi Remig: „a nagy tanférfit, a tudomány jeles munkása, az edzett jellemű ember és az önzetlen jó barát.”*¹⁶

Ő maga így tekint vissza működése egyik korszakára: *„Egyet tudok és arról biztosíthatom önöket, hogy azon tíz év leforgása alatt, melyet az igazgatói széken töltöttem, soha egy pillanat el nem múlt, melyet nem iparkodtam volna szívem és lelkem minden erejéből a tanuló ifjúság érdekeinek javára felhasználni... Ezt a sikert elsősorban a tanári kar támogatásával és összhangzó erő kifejtésével tudtam megvalósítani.”*¹⁷

Igazgatóként is sokat tett azért, hogy a szeretett tantárgy, a fizika tanításának tárgyi körülményei javuljanak. Megbízatása után is kezében tartotta a szertárt. A

¹³ A Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője, 1910. március 1. füzet. 5.

¹⁴ U.o.

¹⁵ Pécsi Közlöny IX. évf. 92. sz. 4.

¹⁶ Pécsi Figyelő 1901. november 19. 3.

¹⁷ Értesítő 1901–1902. 9–10.

tanulói kísérletek lehetőségei kiteljesítéséhez nagymérvű fejlesztő munkába fogott. Fontosnak tartotta egy jól berendezett előadóterem célirányú gondozását. A szertári állomány gyarapítása mellett kifejezetten a teremfejlesztést szolgálták beszerzései, kapcsolatai, intézkedései. Jó kapcsolatait e téren is sikerrel kamatoztatta. (Néhány példa: „tekintetes dr. Kaufmann E. úr pedig egy nagyobb Edison-féle lámpát ajándékozott a szertárnak”,¹⁸ máskor: „l indicator Hoffmann L. úr ajándéka.”¹⁹) A gyarapodás számottevő: az évi Értesítőben közölt állományyleltár kimutatása szerint a szertár vagyónértéke 1901-ben 18 268 Korona 20 fillér volt.

Külön története van az 1884-ben beszerzett és üzembe helyezett gázmotornak. Ezzel a kéréssel a város törvényhatósági testületéhez fordult: „... a természettani műteremben felállítandó gázmotorhoz szükségeltető gázóra- és gázvezetéknek a város költségein eszközözlendő beszerzését elrendelni és az e célra igénybe veendő csekély gázmennyiség consumptionására az engedélyt megadni kegyeskedjék.”²⁰ A „tekintetes tanács” a kérelemnek oly módon tett eleget gavallérosan, hogy a felszerelési és üzemeltetési költségeket a város terhére számolta el. Dischka diplomáciája itt is jelesre vizsgázott.

Az 1886–87-es tanévben az iskola órarendjében megjelent a latin mint rendkívüli tantárgy. Maga az igazgató-fizikatanár méltatta fontosságát a műveltség szélesítésében. Kiemelte azt is, hogy ezzel az iskola lényegében minden irányban lehetővé teszi a továbbtanulást. Ez a nyitottság, intelligencia, széles látókör jellemezte Dischkát.

A reál képzés alapját a matematika és a fizika adta. Ám érdemes betekinteni a magyar nyelv és irodalom tanításába. Izgalmasan jó példákat találunk a tantárgyak közötti koncentrációra. Az utolsó két évfolyam magyar dolgozati témái között ilyen címek alatt is szereztek gyakorlatot az értekezés műfajára: A természettani inga gyakorlati alkalmazása; Az energia átalakulásai; A spectrál analysis és annak alkalmazása; A hő mint mozgás; A sűrűdés és közegellenállás; A légsúlymérő alkalmazása; A légköri fénytűnemények, különös tekintettel a teljes visszaverődésre és fényszóródásra; A molekuláris erők hatása a folyadékoknál; A hő és a halmazállapot kölcsönös viszonya. Mivel az érettségi vizsgák anyagát is az intézmény alakította ki, a reál szemlélet sajátos fizikai tételekben csapódott le a magyar írásbeli tételekben. A három tételből a C. pontban lévónél ilyen címekekkel találkozunk: A víz physikai tulajdonságai s ezek szereplése a természetben; Az időmérés alapegységeinek megállapítása, az év és a nap.²¹

Munkásságát az évek során gyarapodó megbecsülés övezte. Ennek betetőzése volt az 1899-ben megkapott Farkas-Rotkó díj. A kitüntetéshez komoly érdemeken alapozódott minősítő információkat gyűjtött több alkalommal tett látogatása során a főispán, Spitzkó Lajos királyi tanácsos, tankerületi főigazgató, sőt Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter is. Egybehangzó szavaikat így összegezhetjük: örömmel látták a kiváló rendet és tisztaságot, a tanári kar lelkiismeretes, sikeres

¹⁸ A Pécsi M. Kir. Állami Főreáltanoda évi értesítője az 1882–83. tanév végén. 63.

¹⁹ A Pécsi M. Kir. Állami Főreáltanoda évi értesítője az 1883–84. tanév végén. 42.

²⁰ Baranya Megyei Levéltár (BML). 1884/3990. Pécs városi mutató. 157/1884.

²¹ Vö.: A Főreáltanoda értesítőiből Dischka igazgatósága idejéből 1894/95. 65–66., 87.; 1895/96. 34., 56.; 1897/98. 60., 84.; 1899/1900. 76.; 1901/02. 41.

munkásságát és a jó fegyelmi állapotot, s mindezekért teljes megelégedésüknek és őszinte elismerésüknek adnak kifejezést.²²

Hiányos lenne a kép, ha nem említenénk Dischka tudományos elméleti és gyakorlati tevékenységét. A tudós tanári karakter bomlik ki a vizsgáló előtt, mikor számos tanulmányával, tudományos okfejtésével találkozunk.

Dischka széles körben publikált. Írásait közölte az iskolai évkönyveken kívül a Természettudományi Közlöny, a Matematikai és Fizikai Lapok, a Fünfkirchner Zeitung sőt a berlini Patentschrift. Előadást tart a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXVII. vándorgyűlésén. Tudományos értekezéseit a következő alapelvek vezérelték: egyes tételek új alapokra helyezése, a gyakorlatiasság és az iskolai oktatásban való alkalmazhatóság. Megszületésüket rengeteg kísérlet előzte meg. Ezekbe igen sokszor bevonta diákjait, vagy éppen a tanulói kísérletek során felmerülő problémák inspirálták komolyabb vizsgálatra.

A légsúlymérővel végzett magasságmérés bevezetőjében az alábbiakat olvashatjuk: „...a legalkalmazottabb és egyszersmind legpontosabb Rühlmann-féle képlet egyszerűbb és világosabb lehozatalát közlendem, valamint a képlet alkalmazását gyakorlati méréseknél...”²³

A galvanophont mint „új fizikai készüléket” mutatta be saját kikísérletezésében, ahol is a „Trevelyan-féle készülék zöngésének ismert magyarázata arra indított, hogy e készüléket a galvánfolyam hatása alatt is megfigyeljem” – írja.²⁴ A galván fényív lényegéről írt tanulmányában vitába szállt az addigi – iskolában is tanított – tétellel. Fejtegetéseit II. kísérletre alapozott tételpontban igyekezett bizonyítani. Az „Adalék a ferde hajítás tárgyalásához” című dolgozata megírására az ösztönözte, hogy ezt a kérdést vagy nem tárgyalják a fizika tankönyvek vagy olyan analitikai megoldásban, ami az alsóbb évesek számára ismeretlen. Ő analitikai vonatkozás nélkül vezeti le, hogy, „a ferdén elhajított test csakugyan hajtalékot ír le a légüres térben.”²⁵ „...A fizikai tankönyv-irodalomban a sípok hangtüneményeinek magyarázatát csak igen hiányos, sőt – nézetem szerint – téves alapra fektetve találtam: megkísérlettem tisztába jönni a dologgal önálló és beható kutatás által... Sikerült oly nézetet megállapítanom, melyből ezen hangtünemények egységes, pontos és világos magyarázatát lehet adni.” – írja a zenészeti sípok hangtüneményei című tanulmány bevezetőjében.²⁶

A kísérletező fizikatanár és a kutató mérnök szerencsés egybeesésének bizonyítéka egy eredeti találmány, melyet így mutatott be: „Igen egyszerű, kertekben, kerti házakban és szobákban is díszítésül alkalmazható szökőkutat szerkesztettem, mely nézetem szerint sok okból lesz hivatva a jelenleg használt, részint súlyokkal, részint motorokkal vagy más egyéb, többé-kevésbé körülményes úton hajtott díszszökőkutakat pótolni.”²⁷ A szerkezet lényege és egyben újszerűsége, hogy nem szivattyús-pumpás vagy más bevett energia működteti a vízoszlop felszökkenését, hanem egy kettős edényrendszer, melyben a hajtóerő a komprimált levegő nyomá-

²² A Pécsi Állami Főreáliskola Értesítője az 1894/95. tanévről. Összeállította Dischka Győző. 83.

²³ A Pécsi Állami Főreáltanoda évi értesítője az 1876/77. tanév végén. Közli: VÉSZ Albert. 10.

²⁴ Természettudományi Közlöny XI. kötet 1879. augusztus 323–324.

²⁵ Értesítvény, Főreáltanoda 1880–81. 12.

²⁶ Főreáltanoda értesítője 1880–81. 20.

²⁷ Természettudományi Közlöny 1891. XXIII. kötet. 146.

sa. Mindössze a feltöltés utáni beindításhoz van szükség emberi fizikai erőre. Egyszeri beavatkozás eredményeként több órán át 1–2 méter magas vízszög ad hangulatos látványt. Gyártót is talált egy pécsi lakatosmester személyében, s 1892-ben megkapta rá a szabadalmi bejegyzést. Később a bécsi Persikauer céggel folytatott üzleti tárgyalásokat, de megegyezésre halála miatt nem került sor.

Az 1900-ban már betegeskedő Dischka bízott a gyógyulásban. Hiába. 1901. november 15-én reggel 6 órakor felkelés közben érte a korai halál. Mindössze 54 éves volt. A hír megdöbbenette a várost. Pécs város törvényhatósági testülete gyászülést tartott, amelyen a következő határozat született:

„1/ A boldogult elvülhetetlen érdemei és ebből folyólag kedves emléke a közgyűlés jegyzőkönyvében megörökíttessék.

2/ Az új központi temetőben részére, Iczédy Dénes szomszédságában, dísz-sírhely rendeltessék a város költségén és fenntartassék mindenkorra, mely két sírhely a kései utódoknak is útmutatólag hirdetni fogja, hogy miként tudta a jelen nemzedék a teljes önzetlenséget megkívánó tanári pályának áldozatai iránt az elismerés és hála kötelelességeit leróni.

3/ Végül a »Kert-utca« arról, aki az ifjú lelkek és szívek eredményes kertésze volt, az ő teljes nevével: Dischka Győző utcának örök időkre nevezessék el.”²⁸

Mindössze 5 évvel Dischka halála után került a Főreáliskola egyre jobban elöregedő épületébe Horváth Viktor a „mennyeistájból és természettanból tanképesített helyettes tanár a 70.886/906. sz. a. kelt miniszteri rendelettel.”²⁹ A 24 éves fiatal ember most kerül Pécsre, hogy aztán egész életét a városnak szentelje. A Somogy megyei Szentbalázson született 1882-ben, akkor, amikor neves elődje éppen igazgatói megbízását kapta. Az értelmiségi család, majd a kolozsvári egyetem alakította személyiségét.

Pályaképét nem könnyű megrajzolni. Úgy tűnik, a róla is szóló egyetlen szépirodalmi munka torz képe mintegy görbe tükörben állítja eléünk. Kodolányi János Süllyedő világ című önéletrajzi regényéből – amelyben hajdani reáliskolai diákévei is megjelennek – kitűnik, hogy az író számára Pécs a szenvedések városa volt. Kodolányi kegyetlennek, igazságtalanak, gunyoros embernek jellemzi Horváth Viktort, aki kínozza, kétségbe ejti és beszekundáztatja diákjait. Még egy el-lene írt gúnyversét is említi, melyben jóslatot tesz: „meg fogja érnei, hogy én a nemzet tisztelt költője leszek, ő pedig marad, ami, ez és ez, még tanár sem lesz belőle soha, mert nem tanár, hanem...”³⁰

Úgy véljük, a beilleszkedni nem tudó, rendszeres betegséggel küszködő, s így lemaradó, a bukás rémével fenyegetett, lelki sérüléseit túldimenzionáló ember szől ezekből a sorokból. A Horváth Viktorról szóló dokumentumok a kemény egyéniséget, a biztos tudású embert, a határozott kiállású közéleti személyiséget állítják eléünk. Úgy, ahogy azt maga fogalmazta igazgatói kinevezésekor programjának: „vallás-erkölcsi alap és rendíthetetlen hazafiság”.³¹ Vagy a tudatosan vállalt Széchenyi-szellem, a Praeceptor Hungariae naplójából kiemelt sorai: „Jól lo-

²⁸ Értesítő 1901–1902. 16.

²⁹ A Pécsi Reáliskola Értesítője az 1906–1907. tanévről. Összeállította: GALLOVICH János ig. (Reáliskola Értesítője 1906–1907) 106.

³⁰ KODOLÁNYI János: Süllyedő világ. Magvető, Bp., 1965. 257.

³¹ A Pécsi Állami Reáliskola Értesítője, 1921–22. (Reáliskola Értesítője, 1921–22) 6.

vagolni, jól táncolni, jól labdázni és úszni, verset faragni – az mind semmi; a fő férfinak lenni és erélyesen akarni. Mert az emberiség csupán csak a férfiaság körül tömörül, éppúgy, mintahogy a Mindenségnek a hatalmas Isten a központja.”³²

Tanári-igazgatói működésének 5 éve alatt zajlott két világháború, szerbdúlás, a trianoni nemzetcsönkítés, a nagy világgazdasági válság. Ezeknek a kihívásoknak csak erős, edzett akaratú egyéniség tudott megfelelni.

A természettudományos gondolkodású ember már helyettes tanári debütálásakor kilépett szaktárgyai keretéből, amikor az iskolai nagy ünnepség szónokaként „egy történelmi korrajz keretében az 1867.-ik évi kiegyezést, s az azt követő koronázás jelentőségét fejtegető, szép hatással előadott felolvasást tartott.”³³ Később diákjai, iskolája, városa érdekeiért állt ki a megszálló hatalommal szemben, vállalva a büntetést is.

Képesítése szerint matematika-fizika szakos tanár volt. Az alapozó elmélet mellett fizikai gyakorlatokat vezetett, tanulói kísérletekkel. Ezt csak jó felszerelt, gazdag szertárral tudta megoldani. Ha Dischkát méltattuk ilyen munkájáért, bizonyítható: Horváth Viktor méltó folytatója volt. A kísérletek szokványos eszközei mellett megjelentek az újdonságok is: a modernizálódó szemléltető technikában diapozitíveket használt, sőt 1913-ban már a szertári leltárjegyzékben „beszélő gépet” is találunk, hozzá való lemezekkel. Az 1908–09. tanévtől kinevezett rendes tanár. 1909-től a fizika szertár őre. Az innen számított 9 év alatt 136 új eszközzel gazdagította az állományt közel 4000 Korona értékben. Pedig ez az időszak magában foglalta az I. világháború nehéz éveit is.

A gyakorlat és elmélet szintézise képezték pragmatikusan szervezett kirándulásai és üzemlátogatásai. Elsősorban a végzős, nyolcadikos korosztályt készítette így fel az önálló ismeretszerzésre. Minden évben visszajáró program volt a csillagképek megismerésére, az égbolton való biztos tájékozódás gyakorlatára szolgáló kirándulás, mely nagy élményt jelentett a tanulók számára. Kapcsolatai révén látogatást tettek a villanytelepen, ahol megismerték annak berendezéseit, működését. Ugyanígy kivitte a diákokat a bányatelepre, ahol a különböző gőz- és villanygépeket, a bányászat és bányauzem gépesítését tanulmányozták.

1914 az egész iskola, így Horváth Viktor életében is örömteli fordulatot hozott. Ekkor vették birtokukba az ország akkor legmodernebb reáliskolai épületét a Rákóczi út és 48-as tér sarkán. A fizika tanára nem titkolt reményekkel fog a fejlesztéshez, hiszen a Hunyadi utcai helyszűke után itt a II. emeleten 4 fizikai helyiség az ő birodalma. Az a fejlesztő lendület, melyről szertáralakításánál szoltam, innen gyökerezik.

A háborús összeomlás azonban véget vetett a felfelé ívelő szakasznak. 1918 októberétől akadozott a tanítás (járvány, bénító sztrájk stb.), majd 1919 május elején délután 4 órakor a várost birtokló szerb katonaság körülfárta és elfoglalta az intézetet. Több tanárt valamint az iskolaszolgát letartóztatták, börtönbe zárták. Gallovich igazgató is erre a sorsra jutott aznap este. A vád: az értékeket biztonságba akarták helyezni. Másnap már szabaddalbon voltak, de az oktatás nem folytatódhatott a lefoglalt épületben. Az alsó osztályok a Ciszter Gimnázium vendég-

³² A Pécsi Gr. Széchenyi I. Áll. Reáliskola Évkönyve 1927–28. 2.

³³ (Reáliskola Értesítője 1906–1907) 110.

szeretetét, a felső évesek a városi polgári fiúiskola segítőkészségét élvezhették, ahol délutánonként tanulhattak.

Két hónap pusztítása évtizedek eredményeitől fosztotta meg az iskolát. 1920. január 7-én Gallovich igazgató is meghalt. Egy október 23-án kelt irattal Horváth Viktort nevezték ki igazgatónak. Ugyanebben az évben avatták doktorrá. A hivatal átvételekor romokat örökölt. „*Tragikus látvány volt az ország egyik jó nevű, legrégebb, legnépesebb s legmodernebb berendezésű főreáliskolájának barbár kirablása... A kifosztás alapos volt és kiterjeszkedett a kályhától kezdve a rézki-lincsekig és villamos kapcsolókig. Sőt az ajtókat és ablaktáblákat is el akarták vinni...*” – szól az Értesítő.³⁴ Az új igazgató a romokon – a gazdag szertáraktól megfosztva, nélkülözve, mindennapi gondok között – teremtett új életet. Padokat, kályhákat és más berendezéseket szülőktől, magánemberektől kölcsönöztek.

S az iskolai gondok mellett a személyes meghurcoltatás terhe: a szerb detektívek revolverlővései, az éjszakai elővezetések és rendőrségi kihallgatások, a többszáz dináros pénzbüntetés az ifjúság demonstratív tevékenysége miatt. A város el volt vágva az anyaországtól, az intézet a minisztériumtól – csak a maga erejére támaszkodhatott. De ebben segítséget kapott tanártársaitól, bátran kiálló diákjaitól. Ez a hősi korszak teremtette meg nimbuszát, alapozta karrierjét.

A gondok azonban nem jártak egyedül. Éveken keresztül folyamatosan csökkent a tanulói létszám. Az igazgató három okát látta ennek: 1. a súlyos gazdasági viszonyok miatt a szülők nem tudják taníttatni gyermekeiket; 2. a dél-baranyai és horvátországi területek elcsatolása; 3. a mostoha iskolai körülmények.

Ez utóbbit jelzi, hogy még 1925-ben is ezért folyamodott pénzért a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, hogy a tanári szobát berendezhesse. „...*a helyiségben ma is a szülőktől kapott bútorzat áll, amely ócska voltánál fogva nemcsak a látogatóra hat kellemetlenül.*”³⁵ (A VKM 1165 P-t utalt át a berendezések pótlására.)

Am a legnagyobb csapás még visszavolt. 1922-ben – a VKM rendeletével az Erzsébet Tudományegyetemnek átadott – Rákóczi úti épületet is el kellett hagyni. A Reál a püspöki Joglíceumban kapott bérletet. Horváth Viktor úgy jellemezte a Király utcai ódon, szűkös épületbe telepítést, hogy ez visszatérés a Hunyadi utcai mostoha körülményekhez. Mégis iskolát teremtett!

Lassan stabilizálódott, majd növekedésnek indult a létszám. Annyira, hogy kisvártatva új helyiségek bérlését kellett kérvényeznie. A város vezetésével összefogva érték el eredményt gróf Klebelsberg Kunó pécsi útja alkalmából. Az iskola iránti érdeklődést növelte, hogy az 1924:XI. tc. 16. §-a egységesítette a középiskolai érettségi vizsgát, s ezzel korlátozás nélkül bármely pálya megnyílt a főreáliskola tanulói előtt is. Úgy tűnt, a sikerek évei jönnek. 1925. január 26-án – centenáriumi ajándékként – az igazgató egyik nagy álma teljesült: engedélyt kaptak a Széchenyi István név felvételére.

Jelentős munkát végzett Horváth Viktor az iskola kulturális életének fejlesztése érdekében is. Szorgalmazta az énekkar felállítását, majd megeremtette az iskolai rézfúvós zenekart. Két kórus működött, egy világi és egy egyházi profilú. Utóbbi az istentiszteleteken, az előbbi az iskola, később a város rendezvényein is

³⁴ Reáliskola Értesítője, 1921–22. 4.

³⁵ BML. VIII. 54. 186/1929.

rendszeresen szerepelt. Hogy országos dalosversenyeken is részt vehessenek, a szegény családból való kórustagok megsegítésére szponzorokat keresett és talált.

Egyébként is úgy tűnik, az iskola működtetése sem nélkülözte a segítő társadalmi hátteret. Különböző szervezetek, asztaltársaságok, magánszemélyek bizalmát nyerte meg az intézménynek, ezen keresztül a diákságnak ösztöndíjra, jutalmazásra stb. Még a téli tüzelő biztosításához is segítséget kellett kérnie. A gazdasági világválság csak fokozta a társadalmi problémákat. Úgynevezett „ínségakciót” kezdeményezett, ami sokrétű programot jelentett: osztályfői órákon a szociális érzékenység elmélyítése, gyűjtő-segélyező akciók szervezése, valamint adományozók bevonása. (Az iskola jelentősebb támogatói Klobucsár József, Latincsics Aladár, Günsberger Gusztáv, Blancz József, Karl Lajos dr. kereskedők voltak.)³⁶ Javaslatokat tett az iparosoknak, kereskedőknek olcsóbb iskolai formaruhára, hiszen a korabeli mindössze 20 tanuló szülei tudták megvásárolni a 471 közül. A szociális gondok enyhítése érdekében is kapcsolta be az iskolát a diákaptár mozgalomba.

Iskolaszervező munkájához tartozik tantestület-alakító tevékenysége. A kisebb változásoktól eltekintve, nem számítva a helyettes tanárokat, lényegében 18 fő magasán kvalifikált tanári kollektívával dolgozott. Az ő segítségükkel tudta az iskola az egyetemi bölcsészet tanárképző gyakorlati feladatát is ellátni. Nem véletlen, hogy amikor az egyetem 1941-ben Szegedre települ, a vezető tanárokat elszippantja az iskolától. Nagy érvágás a 10 kiváló szakember távozása. Ebben a kiemelkedő képzettségű tanári karban az igazgató új oldaláról mutatkozott be, amikor filozófiát tanított a nyolcadikosoknak. De tanított ábrázoló geometriát és rendkívüli tantárgyként gépirást is.

Figyelme kiterjedt arra, hogy az iskola tanulói lehetőséget találjanak érdeklődésük kielégítésére. Főképp a modern nyelvek szerepeltek a rendkívüli tantárgyak listáján, így a német és a francia társalgás. De tanulhatták a latin nyelvet is. Ő vezette be a fizika gyakorlatot 90 perces munkaidővel. A tanulók járhattak tör- és kardvívó, játék és céllövészeti foglalkozásokra.

Az iskola zaklatott sorsa többször fenyegetett a rend és a fegyelem felbomlásával, lazulásával. Ehhez hozzájárult a családok anyagi gondjainak fokozódása. Láta, a szülők kevésbé tudnak foglalkozni gyermekükkel lelki és tanulmányi téren. Jó pedagógiai érzéssel az iskolai rend felügyeletére öntevékeny tanulókat vont be. Maga is példamutató hitéllel segítette a lelki épülést. Ugyanakkor nem tűrte el, hogy a diákok szélsőséges politikai áramlatokba keveredjenek. Volt példa VII. osztályos diák kizárására ilyen ok miatt. A nemzeti érdeket azonban mindenütt segítette. Csatlakozott a hazai termékek propagálásához, a város nagy ünnepségein méltóan jelent meg iskolájával.

A II. világháború körül már új gondokat is kellett vállalnia. A tantestületből néhányan katonai szolgálatra vonultak. Fel kellett mérni a végzős diákok közül a kerékpárral rendelkezőket, akik futárszolgálatra alkalmasak. Segíteni, irányítani kellett a katonai pályára jelentkezést. Ugyanakkor megvédte diákjait a gondatlan szervezőktől, akik például a cserkész légoltalmi gyakorlaton téli időben nem gon-

³⁶ A Pécsi Gr. Széchenyi I. Gyakorló Reáliskola Értesítője 1932–33. Pécs, 1933. 30–31.

doskodtak biztonságról, megfelelő ruházatról, melegedőről stb., Problémamentes volt az iskolában tanuló jelentős számú izraelita diák helyzete is.

Az iskolájában dolgozóknak igyekezett a nyugodt munkafeltételeket biztosítani. Ha bérekben fizetésben ezt nem is sikerült sokszor elérni, de jó adminisztrátorként minden terhet levett a vállukról. Egyet megkívánt: a tanár hivatása magaslatán álljon. Segítségére voltak ebben sokirányú jó külső kapcsolatai. Tagja volt a város törvényhatósági bizottságának és a kisgyűlésnek, a Nemzeti Szabadtanítás Pécsi Egyesületének, a Pécsi Rádió Clubnak, a Mecsek Egyesületnek, a Corvin Mátyás olasz-magyar Egyesületnek stb. Több ízben tartott egyesületi keretben előadásokat („Az erő és munka”; „Világok keletkezése, fejlődése és vége” stb.). Nagyobb tudományos írásai az Uránia és a Természettudományi Közlöny című folyóiratokban láttak napvilágot. Tanügyi főtanácsos volt. Legnagyobb kitüntetése azonban a XI. Piús pápától kapott Breve: „...*Te a főreáliskolának igazgatója, igen nagy érdemeket szereztél a tanulók keresztény nevelésében és emellett úgy az ifjaknak, mint a tanároknak a hitéletben kiváló jó példát adtál... Azért is jelen sorokkal Téged Szent Szilveszter Pápa Rendjének a lovagjává választunk.*”³⁷

1941-ben letelt szolgálati évei után minden ceremónia nélkül vonult nyugdíjba. Az iskolában biztosított szolgálati lakásból a Kisflórián és Anna utcák sarkán lévő házban telepedett meg családjával. A „hálás” utókor pedig beteljesítette rajta azt, amit Kodolányi jóslata nem tudott véghezvinni. „Még tanár sem lesz”: az 50-es években megfosztották minden érdemétől, megvonták nyugdíját, emberségében megalázták. A süllyesztőbe került. Csak dicsérni lehet annak a Debiczky Istvánnak a gondoskodó szeretetét, aki bújtatva, talán félve, némi tiszteletdíjas kollégiumi elfoglaltságot és menzás ebédet adott neki a volt Emerikánumban. Horváth Viktor élete nagy példa volt – de halála is!

Verba volant, exempla trahunt!

³⁷ A Széchenyi István Főreáliskola Értesítője 1925–26. 23–24.

